

KREATIVNO OSAMLJIVANJE (HALVET) KAO VIŠI STUPANJ LIČNOSTI

Apstrakt: Neke osobe se osamljuju jer ne vole ljude. Druge uživaju u „slastima” samoće. Oba motiva za osamljivanje su simptomi poremećaja. Takva usamljenost je *odnos*. I traži mas-medije. Ima i onih koji se osamljuju kako bi uvećali znanje iz nevidljivog svijeta. Kad osamljivanje vodi ka višem *stupnju* ličnosti, onda je to kreativno postignuće. Takvih stupnjeva, sufije vele, ima preko hiljadu. U ovom radu ćemo govoriti o osamljivanju kao kreativnom postignuću.

Ključne riječi: usamljenost kao odnos, usamljenost kao stupanj, mediji.

Odavno me sam naziv neke konferencije ili skupa, sama spona dviju važnih riječi, kao ova – ‘mediji’ i ‘usamljenost’ – nisu tako snažno i srčano privukli k sebi kao poziv iz i za susrete u Jagodini. Ponajprije stoga što u polje naših promišljanja i analitika, nakon toliko brojnih i poprilično sterilnih medioloških i komunikoloških tema i dilema, poput vještačke inteligencije i tehnologizacije koja oduzima dah i prostor za odgovor, pa ako baš hoćete i prostor za um i srce uopće, napokon skliznu jedna potiha ali moćna, nevidljiva ali snažna tema kakva je ova vezana za skup u jesen 2019. godine. Tema je, naime, neizreciva koliko i izreciva, skrivena koliko i otkrivena (javnodiskursna), lična ili osobna koliko i masovna i općenita, dobra koliko i možda zla. A svi me ovi opsežni rasponi i mišljenja i osjećanja neizmjereno zanimaju, kopkaju, čine ponekad odvažnom koliko i ustreptalom ili nujnom, dakako svaki put više odgovornom no što bijah prethodni dan. Ko je koga prizvao? Mediji usamljenost? Ili usamljenost medije?

Način našeg postmodernog života ili svekoliko otuđenje, bijeda neoliberalizma ili očaj neslobodnih milijardi ljudi u ozračju takozvanih velikih povelja o baš njihovim, ljudskim pravima? Kriza materijalizma ili kriza filozofije i plitkog mišljenja, kriza otuđujućih medija ili rigida uskotračne znanosti, izgubljeni raj emocija i svjetlosti čistih srca, ili zahrđala ideologijska

као lažna svijest? Kriza istinske religije kao unutarnje čistote i duboke vjere u neizrecivo?

U ovom tekstu propitujem suodnos medija i usamljenosti kroz prizmu dvaju mogućih misaonih tokova: usamljenosti kao *odnosa* i usamljenosti kao *stupnja* ili *ranga*. Jer i odnos i stupanj, dakle, čine usamljenost, definiraju usamljenost kao moguće tumačenje u filozofiji, u filozofiji medija, ili duhovnosti kao ponajširem opsegu u koji smještamo sve ono onostrano a postojeće, beskonačno a tmasto, možda do kraja nejasno ili neiskazivo medijskim paragrafom – formom, konfiguracijom, žanrom, vrstom, podvrstom, logikom, obličjem. Usamljenost je, naime, najprije unutarnje stanje i izbor, neka vrsta apstraktne emocije ili vokacije koja se iz teorije vijesti pretvara u živu vijest, kao konkretna forma, kao slika nekog samog, izoliranog ili odvojenog, pa mi očima i vidom najčešće registriramo stanje usamljenosti. Pritom nismo posve sigurni da li slika koja prati vijest o samcima uopće i jest ili nije slika usamljenih osoba. Tako, medijatizacija ili pretakanja stanja ili emocija¹ (sufije to divno nazivaju *halom*, *halovima*) usamljenosti u medijske oblike, pa dakle ni sama usamljenost, *ne može se autentično medijatizirati*. Naime, kao i sve druge emocije i nutarnja stanja, i ova se opire povanjštinjenju, medijskoj upotrebi i tehničko-tehnološkom posredovanju. Ali, recimo da je moguće pisati, čitati, fotografirati, vizualizirati, tonski zapisivati ili *live* (uživo) pratiti usamljenosti ovoga svijeta i ovoga čovjeka iz 21. vijeka u kojemu, evo, postojimo i okupljamo se.

DUŠEVNE BOLESTI STIŽU I ZBOG USAMLJENOSTI

Dok se pojavljivala pozivnica za ovu konferenciju, u Sarajevu je na Univerzitetu Sarajevo gostovao predsjednik nekad Svjetske a sada Evropske unije psihijatar, tačnije dana 3. 3. 2019. prof. dr. Norman Sartorius govorio je o obrazovanju i mentalnom zdravlju. Prosto kao naručen da iz obilja informacija o stanju mentalnog, ili bih radije rekla duševnog zdravlja svjetske populacije podastre najnovije podatke o tome, iz prve ruke i bez friziranja ili frejmiranja, jer se obraćao na neki način stručnim slušateljima. Jasno nam je postalo da je stanje duševnih bolesti usko vezano sa najmanje šest faktora, koji su neka vrsta abecedarija našeg vremena i prostora. Prof. Norman je ipak na prvo mjesto stavio *urbanizaciju*, potom slijede *komodifikacija*²,

¹ O sufijskom konceptu spoznaje *haalveta* ili samoće pogledati u raspravama u knjizi *Mek-kanska otkrovenja* Muhjuddina Ibni Arebija (Sarajevo: Udruženje „Ibni Areni“, 2011), na str. 238–259; o nesamoći na str. 268–170.

² Komodifikaciju je definirao novi trend u svijetu da se sve stvari, pa i duševne bolesti, pro-

informatizacija ili sve ovo čime se mi iz sfere masovnih medija bavimo, *promjena obitelji*, *novi uslovi rasta djece* i napokon *osmoza kulturnih utjecaja*. Od frapantnih podataka izdvojila bih samo neke koji su usko vezani za temu 'Usamljenost i mediji': smanjen je broj djece u Evropi za 50%, većina postojeće djece raste u jednoroditeljskim obiteljima te nemaju iskustva braće i sestara, oca ili majke, te ne umiju sami kasnije formirati i voditi vlastite obitelji, zatim, potpuno napuštena djeca ne umiju oformiti vlastitu obitelj, sve brojniji vrtići su također faktor rizika jer djeca dane i dane provode van kruga porodice ne učeći se u životu kakva je uloga djeda, bake, brata... Sljedeći podaci su također teški: briga nad starim roditeljima je izrazito zapušтана, u Bangladešu su morali donijeti zakon o obavezi brige o roditeljima, u Pekingu 70% starih žive bez njege bliskih osoba sem pazitelja, stranaca, za novac, i okruženi inernetskim konekcijama i medijima; 60% ljudske populacije trenutno boluje od neke vrste duševnih bolesti; samaca je u Londonu 30% od ukupne populacije. Oni imaju 'sve': novac, RTV, internet, ali nemaju nekoga živog koji bi im kazao barem – 'Dobro jutro'. Usamljenost je očito u porastu, i to svuda, od razvijenog do nerazvijenog svijeta, s tim što treba biti pošten pa priznati da je usamljenost daleko veća u visoko razvijenim društvima. O ovim problemima mediji manje-više ne izvještavaju, ili to čine fragmentarno, nesavjesno i otuđeno. A to je zbilja svijeta u kojemu jesmo. Usamljeni ljudi, poznato je, lakše obolijevaju od duševnih bolesti. Uz usamljenost ide, uz ostalo, i ovisnost o internetu, koja je već na razini od 6 sati dnevno na nivou svjetske populacije. Naravno, kod onih koji ga imaju. A većina ga već ima. Novu ovisnost koja se tiče „izabrane usamljenosti” bilježimo u Japanu, „viki komori” se naziva i u prijevodu znači „ja se povlačim” – najčešći primjer je tinejdžer u svojoj sobi, zaključan, usamljen, surfa i samuje. Roditelji mu samo ubace hranu, on samujući pravi plan samoubistva i često se više njih istovremeno samoubijaju. Nažalost, to nije samo japanska specijalnost, već je Francuska daleko odmakla u ovoj negativnoj pojavi, kao i Holandija, Belgija pa i Švicarska, podaci su profesora Sartoriusa. Dakako da je sa pandemijom virusa Covid 19 sva ova statistika uveliko pogoršana diljem planete.

matraju sa stajališta novca, te se sve nastoji učiniti mjerivim i isplativim ili neisplativim, ali samo i jedino novcem. Osnovno pitanje kod tretmana i najlakših i najtežih bolesnika postaje: Hoćemo li na tome uštedjeti? – tako da je i u ovim strukama sve manje stvarnih znalaca svoga posla i istinskih stručnjaka, a sve je više marketinških menadžera koji sve oko sebe pretvaraju u profit i marketinške trikove.

QUO VADIS, HOMO SAPIENS?

To bi bila uvodna skica neke vanjske usamljenosti, ili prinudne usamljenosti gdje je osoba usamljena stjecaјem џivotnih okolnosti ili je došla kao rezultat datog друштvenog sistema u kojemu obitava мноштво usamljenika, bilo kao logičan slijed ili rezultat важећег морала и етике који *per se* избијaju из ове наше сплашњале ере neoliberalizma и korporativnog globalizirajuћег капитализма. Dakle, *usamljenost kao stanje* наше планете и njenih становника. Можемо га и drukčije називати. Bit му је иста – „брже више” као гвоздени ратнички профитни мото освајања свих могућих ресурса Планете и Kosmosa, без имало станке или моралне дилеме.

Quo vadis, homo sapiens? Dakle, vrijeme је и за више пута ово питање поновити. Kamo то као људи, као мислећа бића хрлимо? Kamo идемо? Је ли то све добро за нас као људски род? Може ли се процес контролирати, ако не и зауставити? Што нам је чинити? Тако се некад питао Lenjin, и ни на који начин не џелим му сличити, само ми се асоцијација појавила... Gdje би се ова захуктала цивилизација, ова egoistična racionalistička култура могла дозвати? Има ли нам спаса? Eventualno – gdje станује спаса? За све нас?

I kad би то била само утопија и kad би било одвише касно, као мислеће и осјећајуће биће не могу шутјети, мировати и не нудити макар наивне приједлоге. Zato у мом промишљању увијек остављам простор за оно чему понajмање посвећујемо пажњу – а тиће нас се. Свих на исти начин. Можемо ли се *кишобрану духовности* макар овако изранјавани и наћети прикућити? Можемо ли као Heraklitov електрон који склизне с путање и промијени своју валенцију промијенити смјер и путању која криво иде? Човјек са дисањем постоји, а о дисању махом никада не мисли сем код астме или алергијских напада, те у послједњим мјесецима код прикључивања на респираторе код пандемијске упале плућа. Сваки људски дах је важан. Јер један који се прекине означава наш крај, једноставну обичну смрт коју у немоћи и страху одбацујемо. Ако нас дах чини џивима, па потом све остало омогућава, зашто о Аутору дахова не промишљамо? Gdje смо погрјешеили кад смо одбили бити у хармонији? Јер у тој сфери такођер постоји усамљеност. Али је она виђена као постигнуће, као свјестан чин и начин, као *rang* или *stupanj odabrane osobnosti*. У том случају све што нам треба смо ми сами, наш људски потенцијалитет који је огroman, никакви нас технички продућези не чине болјима или горима, никакви нас медији, како их је још McLuhan проскрибирао као наше „особне продућетке”, неће уистину ни продућити ни продубити ни осмислити... Ништа нам изван нас самих са даховима који оживљавају не треба. Тад је осамљивање посебно лијеп пут, круђење које нема краја, које користи и oplemenjuje, које чак и разум и его као два стоћера људске грубости поћинју исивавати племенитост.

ČOVJEK JE ŽIVO BIĆE – NIJE AUTOMAT

Taj *ozračeni razum*, 'um sa svjetlošću', posve je novi razum i um. Utkali ga u sebe rijetki, u radu na sebi, vlastitoj promjeni nabolje činjenjem dobra a odvrćanjem od zla, utkali u sebe nedostajuću emociju i empatiju, ljubav i samilost prema svemu oko sebe. Taj rad na sebi je raskid sa egoizmom i raskid sa zlom u samome sebi; prečesto davanje a skromno uzimanje, nesebičnost i skromnost, činitelji su 'ozračenog uma'. – „Sve je usporedba. Svako biće ključ je od svih ostalih.”³ Rijetko važna spoznaja je da je sve sa svim povezano. Svijet je Cjelina koju smo nekoć pocijepali hlepeći vlastitu moć i vlast, surovo se diveći svom okorjelom egoizmu, egocentrizmu... Kako nam nedostaje istinska ekološka etika. „Danas znamo: priroda nije prostor za bijeg od osjećaja. Ona nam jamči bijeg u osjećaj. Nije iluzija da u životinjama i biljkama ponovo pronalazimo nešto presudno. U njima pronalazimo svoju dušu. Ali *osjećaj* kao središte života nisu otkrili samo ezoterični zanesenjaci i sanjarenju sklona djeca. Upravo znanost je ta koja više ne može bez njih, ako želi razumjeti živa bića.”⁴ Kako je bio tužan trenutak u kojemu je nekoć Rene Decartes konstatirao i grubo racionalistički „objasnio da živa bića nisu ništa drugo do veoma komplicirani strojevi” ... Kakav je to stres za Planetu bio. Kakav tek za čovjeka kao vrhunsko inteligentno i emotivno biće na njoj. Uniju i presjek svega okolo, stijena, kamenja, vode, vatre, zemlje, bilja, životinja, gljiva, planktona... ništa dalje ne treba nas čuditi. Stvari su se izdogađale konsekventno i nažalost 'naizgled koherentno': „Biolozi su slijedili svoje uzore fizičare. Učinili su svojom devizom da život shvaćaju isključivo uz pomoć sastavnih dijelova mrtve materije. Darwinisti su osjećaje i čuvstva odbacili kao iluzije – kao sentimentalne mamce, čija se svrha zapravo sastoji u tome da se proizvede što je moguće više potomstva s istim genima...”⁵ Evolucionistička objašnjenja za mnoge načine ponašanja, primjerice zašto majke usvajaju djecu koja nisu njihova, izostaju ili su vrlo nategnuta... Biologija koja još uvijek slijedi Njutnove zakone tapka u mjestu... „Organizmi su visoko inteligentni i kompleksni, a ne trivijalni i deterministički – a zasigurno ne mali molekularni satovi, kojima bi iz daljine upravljao njihov genetički softver.” To potvrđuju određeni genetički eksperimenti – određeni centri rasta u embrijima

3 Na ovu divnu misao J. M. Coetzee poziva se Andreas Weber, autor sjajne knjige *Sve osjeća*. Pogledati opširnije u: Andreas Weber, *Sve osjeća*, Čovjek, priroda i revolucija prirodnih znanosti, Ljevak, Zagreb, 2011.

4 Ibidem, str. 27

5 Ibidem, str. 28

razvijaju se u velikoj mjeri neovisno o naredbama DNK... Ćelije se stalno obnavljaju. Same proizvode svoje dijelove. Ćelije pokazuju zapanjujuću moć ustrajanja na svojoj egzistenciji. U neprestanoj izmjeni tvari s okolinom, naličkuju na baterije koje se pune same. Penju se uz nasljedne tvari, ali u dijalogu s genima, a u manjoj mjeri određene njima. DNK je kostur mesa, a ne njegov nacrt. Tijelo je to koje nasljedne zasade mora interpretirati, čitati, pretvarati u smisao. Za biologa Stuarta Kaufmanna živo biće nije genetski automat. On ga radije naziva 'autonomnim akterom'⁶, nastavlja svoju filozofiju života ovaj znanstvenik, biolog. U slavu života kao takvog, zbiljskog, realnog, stvarnog, idu i ova njegova zaključivanja:

„Biće čezne da traje. Ono žeđa za tim da se razvija, da se razmnožava, da se širi, da usiše sve dragocjene tvari – tvari koje se posjeduje samo ako se diše. Ta žeđ je život. Želja za životom nosi organizam kao što val nosi plivača. Taj je osjećaj uzdignut i ponesen prema obali, koju nije očekivao, ali ga je spasila.”⁷

Ili pak:

„Život nije bez vrijednosti [...] Naprotiv, život je pojava vrijednosti koja je postala tijelom. Biologija mora govoriti o živim bićima na nov način – tako da im tjelesna i duševna strana ostanu u ravnoteži [...] Priroda i duša neće više biti razdvojeni.”⁸

Tako je sa svim živim bićima, počev od planktona do drveta, cvijeta i čovjeka.

USAMLJENOST KAO VIŠI NIVO ILI RANG

Da se poslužim podjelom filozofa i gnostika Nikolaja Berđajeva na prosječne, osrednje ljude i duhovnu aristokratiju, kako je definira u knjizi *Filozofija slobodnog duha*, konstatirajući da je historija stvorena za tog prosječnog čovjeka mase i kolektiva, te da mu treba svakodnevni poredak, i tu nema razlike među lijevim i desnim, među demokratskim ili aristokratskim tipovima. „Mogu biti daroviti ali su okrenuti masama i imaju grublju psihu.”⁹

⁶ Ibidem, str. 30–31

⁷ Ibidem, str. 31

⁸ Ibidem, str. 32

⁹ Nikolaj Berđajev, *Filozofija slobodnog duha*, Dereta, Beograd, 2007, str. 28

„Sve što im treba mora biti osrednje i prilagođeno masi. Svecima, prorocima, genijima, sufijama i istinskim stvaraocima ništa od toga ne treba, oni imaju drugi duhovni sastav, osjetljiviji, složeniji, prefinjeniji [...]”¹⁰

„Jedino duhovno iskustvo može da mjeri čovjek u postojanju duhovnog iskustva [...] ko nije ustremljen ka Bogu, taj ne može da zahtijeva da mu dokažu i pokažu Božiju realnost [...] Duhovni život je izvanpredmetna, vanprirodna realnost, nije povezana s vremenom, prostorom, materijom, realnošću, to je realnost samog praživota.”¹¹

Tu je mjesto *usamljenosti kao ranga ili kao nivoa*. Na tom mjestu svako ljudsko biće se samopopravlja, nadograđuje, osluškuje, žudeći Cjelinu, poimajući je, misleći je baš tu u toj osami, na tren je vidjevši kao svjetlost koja dolazi kao nagrada protivnicima egoizma, egocentrizma i zloćudnosti. Tu se počinju ostvarivati posebne komunikacije i konekcije – neizrecivo more i neopisiva mreža duhovnosti kao mreža jedinstvenosti. Mreža nad mrežama. Stoga je „duhovno iskustvo koje se širi i utapa u nadlični duhovni svijet, koji otkriva vezu mikrokosmosa sa makrokosmosom [...] To je proboj u zatvorenu duševno-tjelesnu monadu, izlaz iz sebe uranjanjem u svoju dubinu, prevladavanje razdvojenosti i spoljašnjosti”.¹² Štaviše, *mističko iskustvo* nam potvrđuje da je sami čovjek, bez produžetaka, bez medija, istinski *rezervoar duhovne energije*, i da je čovjek trajna božanska misterija. Zato je u pravu Nikola Kuzanski, za kojeg je istina božanskog i usamljivanje radi božanskog *rang* i to onakav koji spada u saglasje jedinstvenosti ili čuveno *coincidentia oppositorum*, što je sinonimno za razum, neizrecivo u pojmu da bi bilo filozofija. *Pojam*, naime, ne može podnijeti stvarnosti kojima dominiraju suprotnosti. I tu nastupa *simbol*, na mjestu gdje nema mjesta za pojam, i nastanjuje se *tajna*. Sa začetom tajnom čovjek napokon uranja u carstvo *lijepo usamljenosti*. Tu se dodiruje božanski svijet. Gdje zastane prirodni svijet kojemu trebaju masovni mediji, kao u 21. vijeku, kao 'rodno mjesto laži', nastaje *božanski svijet* koji je nebiće, ali zato i *nadbiće*. Ovaj *gnosis* pronalazi tajnu – simbol – i čuva je. Za to nam je kao ljudima masovnih medija potreban drugi period ovoga svijeta, radi *nove epohe duhovnosti, novog realizma, novog simbolizma* koji je ili oslobođen od lažnog realizma pripijenog pomoću simbola, ili nas i njega neće biti.

¹⁰ Ibidem, str. 29

¹¹ Ibidem, str. 46

¹² Ibidem, str. 48

OSAMA U CARSTVU BOŽIJEM ILI MOGUĆI ZAKLJUČAK

Carstvo Božije nije prirodno jer nije od ovoga svijeta, ono se ostvaruje u svakom trenutku. Posebnom trenutku. Onostranom trenutku za koji mnogi ljudi nikada ne nalaze vremena mada su tehnički posve sami, jer ni nema-ju takve potrebe da svoju tehničku usamljenost pretoče u najljepše moguće trenutke kreativne samoće i osame, kroz osamljivanje kao samopopravku, dakle kao rang. To je *najviše dobro – to je kod osamljivanja*. I zato je to lijepo osamljivanje.

„Otkrovenje je uvijek otkrovenje smisla, a smisao leži samo u duhu. Eto zašto vjera prethodi autoritetu. Shvatanje otkrovenja kao autoriteta jeste forma materijalizma [...] ne može se božansko otkriti u onome u kome nema ništa što ide u susret božanskome.”¹³

Za ove stvari potrebna nam je *promjena svijesti*, same njene strukture, obrazovanje novih organa svijesti koji su okrenuti drugome životu, *lom svijesti*... Otkrovenje je unutrašnji događaj duhovnog svijeta koji predstavlja radikalnu promjenu organizacije svijesti tako da *duhovna usamljenost* stvara iskustva i granice koje nisu više iste, svijest nam se diže do nadsvijesti... Kaže Berđajev:

„Čitavi svjetovi su nedostupni našem iskustvu zato što smo se okrenuli od njih, zato što smo odvojeni zidom svoje svijesti, zato što smo izabrali sebi drugi ograničeni svijet. I tu su nas masovni mediji još više zatvorili u imaginarni zatvor. Potreban je *potres svijesti* da bi se otvorili čitavi svjetovi. Oganj duhovne lave treba da rastopi našu svijest [...] otkrovenja nema bez vjere.”¹⁴

I zato je vjera *akt slobode duha*. Izvan slobode ne može biti vjere. Ovim se vjera razlikuje od znanja, ali znanje pretpostavlja *vjeru kao prvobitnu intuiciju*. Mi smo nekoć otpali od Božijeg svijeta u prirodni koji mi jedino priznajemo, kao vidljiv i materijalan, i svi skupa previše vjerujemo u njega kao jedinoga te zato ne možemo iskoračiti. Kao da smo sopstveni duh izgubili a samo tijela i duše se prihvatili. U njemu smo i sami i usamljeni, i sami i mrtvi a živi. Zapadnjaci posebno pate jer im je sva kultura materijalna i dinamična, a svijest jako statična. Istok, pak, ne zanima historijski dinamizam, ali zato još ima dinamičnu svijest ka otkrivanju duhovnih svjetova. Na tom putu mi

¹³ Ibidem, str. 119

¹⁴ Ibidem, str. 127

smo kao ljudski rod zapali u krizu. *Pravi gubitak slobode nalazi se u gubitku slobode duha.* Unutarnja dubina svih nas je u *tajnoj energiji* koja *otkriva tajne veze svjetskog života* da je sve sa svačim povezano, da postoji u nama, bez greške je u nama, što smo spominjali na početku ovoga teksta diveći se tom Postojanju u kojemu sve što postoji – sve osjeća! Ako se prekine *nesavršenstvo* povezano sa mehaničkom *slobodom*, ubrzo će nastupiti neminovna ljubav prema Bogu... On nas čeka i spušta nam se nadohvat srca u oko hiljadu stupnjeva osamljivanja. Treba se samo opustiti i krenuti tim stazama nematerijalnih vrijednosti. Baš mi, posve ovisni od mreže i medija koji nas tehnički atomiziraju i osamljuju, a unesrećuju i umrtvljuju. Niko više neće poželjeti status užitka kakav se javlja u radosti darivanja a ne uzimanja, u radosti činjenja dobra a odbijanja zla...

LITERATURA

Alić (2014): Sead Alić, *Masmedijski fundamentalizam*, Varaždin/Koprivnica: Sveučilište Sjever.

Berđajev (2007): Nikolaj Berđajev, *Filozofija slobodnog duha*, Beograd: Dereta.

Ibn Arebi (2011): Muhyiddin Ibn Arebi, *Mekanska otkrovenja*, Sarajevo: Udruženje „Ibn Arebi”.

Fejzić Čengić (2017): Fahira Fejzić Čengić, *Kao ribe u vodi, ka filozofiji medija*, Sarajevo: Dobra knjiga.

Horgan (2001): John Horgan, *Kraj znanosti*, Zagreb: Jesenski i Turk.

Weber (2011): Andreas Weber, *Sve osjeća: Čovjek, priroda i revolucija prirodnih znanosti*, Zagreb: Ljevak.

Fahira Fejzić Čengić

University of Sarajevo

Faculty of Political Sciences

Department of Communication Studies (Journalism)

CREATIVE SOLITUDE (HALVET) AS A HIGHER LEVEL OF PERSONALITY

Summary: Some people isolate themselves because they do not like people. Some seek solace in loneliness. Both reasons for loneliness are symptoms of disorders. Such kind of loneliness is a *relationship*. And needs mass media. Some people isolate themselves to increase knowledge of the invisible world. When solitude becomes a *level* of personality, it becomes a creative achievement. Sufis believe there are over a thousand of such levels. This paper deals with isolation as a creative achievement

Keywords: loneliness as a relationship, loneliness as an attitude, media.